

İNGİLİZ ROMANININ SOSYAL CEPHESİ

İngiltere’de roman, edebî bir nevi olarak, onsekizinci yüzyılda meydana gelir. Onsekizinci yüzyıl, tâ on dördüncü yüzyıldanberi ticaret, yeni keşfedilen memleketler, buralardan gelen servet, feodal ziraat sisteminin çökmesi ve saire sebeplerle inkişaf edegelen kapitalist cemiyetinin de kuvvetlendiği bir devirdir. Cemiyetin bu inkişafıyla beraber roman nevi de tâ ondördüncü yüzyılda Chaucer’in manzum “Troylus and Cryseyde” hikayesiyle başlayıp muhtelif inkişaf merhalelerinden geçer; onaltıncı yüzyılda eski ve ortaçağ manzum hikâyelerinin nesir halinde bir araya getirilmesinden başka bir şey olmıyan ve o devir hümanistlerinin eserlerinde olduğu gibi daha ziyade okuyucuyu terbiye etmeği göz önünde tutan uzun bir takım eserler, onyedinci yüzyılda kalp kahramanlık maceralarını hikâye eden gayet uzun kitaplar, sonra hayali hakikat gibi gösterecek kudrette biricik kuvvetli macera hikâyesi, “Robinson Crusoe” -onsekizinci yüzyılın başında yine bu maceralı vakalar ve siyasî, içtimaî tenkitlerle dolu bir eser “Gulliver’in seyahatleri”- yazılır; ve nihayet roman müstakil bir edebî nevi olarak onsekizinci yüzyılın ortalarında kendini gösterir. İngilterede romanın babası bu yüzyılda yaşayan Richardson ile, işe onunla alay etmek üzere başlayan, sonra onunkilerden daha uzun ömürlü eserler yazan Fielding’dir.

Bu devirde böyle müstakil bir varlık olarak kendini gösteren romanın kısaca özünü verecek olursak diyebiliriz ki burada vakadan ziyade bir veya bir kaç şahsın tanıtılması mühimdir; bu şahıs veya şahıslar da eski tarihlerden, veya muhayyel hamaset vakalarının kahramanı olmuş kimseler arasından seçilmez. Romancının, karakter portresini itina ile ve okuyucuda, heyecan ve alâkada uyandıracak şekilde anlattığı kimse, artık o devir orta yahut fakir sınıfından seçilmiş bir kimsedir. Meselâ, Pamela ile erkek kardeşi sanılan Joseph Andrews birer hizmetçidirler. Tom Jones bütün roman boyunca soyu sopu bilinmeyen bir evlâtlıktır. Clarissa Harlowe de aristokrat değildir. Bunların muhiti ve hayatı o devir aşağı ve yüksek orta sınıfının muhiti ve hayatıdır. Eski romantik hikâyelerde mühimsenmiyen günlük hayatın teferruatı, sokak kavgaları, halkın gelip geçtiği kır yolları, hanlar, ticarethaneler, yazıhaneler, evlerin kıyı bucağındaki hizmetçilerin hayatı, burada da realiteye sadık kalınarak anlatılır. Sayısı ve kültür seviyesi zaten bu yüzyıla kadar artmakta olan orta sınıf, kendi hayatını aksettiren bu edebî nev’e daha fazla ilgi gösterir.

Fielding’le Richardson’un onsekizinci yüzyılda şekil verdikleri bu roman nevi, bundan sonra meydana gelecek belli başlı bütün romanlardaki hususiyetlerin nüvesini içinde saklar. Bunun böyle olması gayet tabiidir; çünkü 19 uncu ve 20 inci yüzyıldaki İngiliz kapitalist cemiyeti, yine 18 inci yüzyıl cemiyetinin bir devamı ve inkişafından başka bir şey değildir. Bununla beraber 19 uncu yüzyılda romanın muhtelif çeşitlerinin belirlediğini veya diğer bir deyimle romanın muhtelif kollara ayrılarak geliştiğini görüyoruz. Bunları ancak başlıca vasıflarıyla kısaca şöyle gruplandırabiliriz.

1. Önce, orta sınıfın ve burjuvalaşmış küçük toprak sahibi eşrafın, kadın, aşk, evlenme ve aile kurma alanlarındaki kıymet ve münasebetlerini işleyen ve mahdut birkaç kadın ve erkeği vakaya kahraman yapan romanlarla karşılaşırız. Bu grupta bir yandan “Uğuldayan Tepeler”, “Jane Eyre” gibi romantik ve bazan da mislikleşen aşk temleri etrafında yazılmış romanlar, bir yandan da bu yukarıki konuları realist bir görüş ve müsamahalı bir alayla anlatan Jane Austen’in romanları vardır.

2. Sonra, bu yüzyılın ortalarına doğru romancı artık devrin feminizm, ziyonizm, terbiye ve din meselelerini ele alıp bunlarla ilgili tezleri ileri süren romanlar ortaya koyuyor. Bunların başında George Eliot ile George Meredith (daha başka hususiyetleri de bulunmasına rağmen) gelir.

3. Bazı romancılar da orta sınıfın ve aristokrasinin hayatındaki aşırılıkları, yapmacıkları ve kalp tarafları deşen ve gülünç gösteren hiciv romanları yazarlar. Bu romanlarda roman sanatı, kendini doğuran cemiyeti tenkit eder. Bu nevi romancıların başında “Vanity Fair” (Benbencilerin Panayırı) adlı romanıyla Thacheray gelir,

4. Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında sınaî inkılâpla, daha da gelişmiş olan kapitalist sistemin, burjuvazi sınıfının zıt kutbu olarak ve burjuvazi sınıfıyla beraber meydana getirdiği işçi sınıfı kuvvetini hissettirmeye başlar; burjuvazi sınıfını en tedirgin edici meselelerle karşı karşıya getirir. Grevler, sokak çarpışmaları, iş şartlarının düzeltilmesi için tahrikler ve tazyikler bunların siyasî sahadaki akisleri -parlamento mücadeleleri, Chartist hareketleri v.s. burjuvazi sınıfını işçilerin hayat ve çalışma şartları ile ilgilenmek zorunda bırakır. Cemiyetin bu durumu, romanda da tesirini kuvvetle gösterir. “Sosyal roman” denegelen roman nevini doğurur. Bu yüzyılın en kuvvetli, kısmen natüralist ve realist kadın ve erkek romancıları meselâ Dickens ve “Mary Barton”, ve “Northan South” adlı eserleriyle Mrs. Gaskell, romanlarının en mühimlerini bu meseleler etrafında yazmışlardır.

Bu yüzyılın en büyük romancılarından biri olan T. Hardy de devrinin problemlerini işler. Bu problemlerin bir kısmı ikinci gruba kattığımız romanların problemleridir. Bir kısmı da “sosyal roman” nevine katılabilecek vasıftadır. Ama Hardy’yi sosyal roman mümessillerinden ayıran başlıca vasıf sosyal problemler karşısında aldığı vaziyettir. Kapitalist cemiyetin kargaşalık ve düzensizliği, Hardy’de insanların iradesi dışında bir kör kuvvete inanmak şeklinde ve sosyal problemleri bu kör kuvvetin doğurduğu, bunun için de bu problemlerin halledilemeyeceği kanaati halinde belirir. Sosyal roman nevinde ise, meselâ Dickens’de, bu problemlere karşı, pratik ve ıslahatçı bir tavır alınır. Onların halledilebileceği inancı vardır. Yalnız hal çareleri inkılâpçı değil ıslahatçı nevindendir. Bunun içindir ki Hardy kötümser, Dickens ise iyimser bir ruhtadır.

5. Bu belli başlı roman kollarından başka romanın gelişmesi bakımından ehemiyeti olmayan ikinci derecede bir roman kolu da realiteden kaçışı ifade eden romantik tarihî romandır. Bunun ustası olarak Sir Walter Scott’u görüyoruz. Bunlar, devirlerinden ve cemiyetlerinden uzaklaşmağa çalışarak ortaçağın parlak kahramanlık temellerini ele alırlar.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında kapitalist sistem inkişaf devresinin artık sonuna gelmiş bulunuyordu. Artık genişleyen değil, gittikçe daralan bir iktisadî sistem haline gelmişti. İktisadî imkânların bu daralması neticesinde kapitalist cemiyetler

arasında rekabetler, çarpışmalar, harpler şiddetleniyor ve cemiyetlerin iç yapısındaki tezatlar ve sınıflar arasındaki mücadeleler keskinleşiyordu. Burjuvazi, artık ne mevkiinden, ne geleceğinden emindi. Cemiyetin buhran halini alan bu düzensizliği içinde gelenekler, eski kıymetler, inançlar, ahlâk kaideleri v.s., kökünden sarsılıyor, yıkılıyordu. Eski kıymetler sisteminin yıkılışı ve burjuvazi sınıfının içine düştüğü emniyetsizlik ve endişe hali, belirtilerini sanatta ve romanda da gösterdi...

Eski kıymetler sisteminin yıkılışı, cemiyeti tahlil ve tenkit edici eserlerde görünür. S. Butier ve daha sonra Galsworthy'nin romanlarında olduğu gibi. Bu yıkılışı aynı zamanda eski kıymetleri red, inkâr ve onlara isyan şeklinde de tecelli eder. O. Wilde'la başlayarak D. H. Lawrence'de kuvvetlenen roman tarzında olduğu gibi; fakat bu ikisi bir başka ve daha mühim olan cepheleriyle de sosyal çöküşü ifade ederler; birbirinden farklı yollardan giderek her ikisi de cemiyet meselelerinden kaçışın birer tezahürü olurlar. Estet O. Wilde, "sanat, sanat içindir" diyerek cemiyet ile olan bağlarını koparır ve sanatı kendi içine kapar. D. H. Lawrence de cinsî hayatı ve meseleleri romanında ön plânda tutarak ve sanki yalnız bu hayatın cezbesine tutulmuş gibi ona bağlanarak cemiyetten ayrı kalır. D. H. Lawrence'in ve diğer bazı şairlerin de bu cinsî meseleleri ön plâna almaları, bu devrin genel vasıflarından birinin ifadesidir. Bu "cinsiyet manisi" bir yandan ondokuzuncu yüzyıldan gelme cinsiyet tabularının yıkılışı ve onlara karşı bir tepkidir. İkincisi, devrin insanlarda doğurduğu huzursuzluğun, sıkıntının bir ifadesidir; hayatı, cinsî hayata irca etmek ve ferdin hayat meselelerinin hallini, selâmetini orada aramaktır. Üçüncüsü de, daha hususî olarak, psikolojide psikanalizin gelişmesinin edebiyatta bıraktığı bir akistir.

Psikolojiden gelen tesir, bir başka bakımdan da, "şuurun akışı"nı işleyen romanların ortaya çıkmasında kendini göstermiştir. Bu tip romanda birkaç şahsın, kısa bir zamanda -Joyce'nin "Ulysses"inde olduğu gibi esas itibarıyla bir tek şahsın 24 saatte- kafasından geçenler anlatılır. Bu roman nevi sade psikolojiden gelme bir tesirin mahsulü addedilemez. Ondan çok daha mühim olan içtimâî şartların mahsulüdür. Hem zaten romanın bir edebî nevi olarak ayırt edici vasfı, içinde doğduğu cemiyet gibi ferdiyetçi oluşudur. Ferdin ruhî hayatının tasvirî, "karakter portre"sinin çizilmesi, edebiyat neveleri içinde bilhassa romanda yapılır. "Şuurun akışı" romanında bu, ferdin ruhî hayatıyla meşgul olmak, son haddine götürülmüş, romancı, ferdin içinde bulunduğu daha geniş cemiyet çerçevesini bir tarafa bırakarak sadece ele aldığı fert veya fertlerin iç hayatlarının dolambaçlı dehlizlerinde yoluna kaybedip kalmıştır. Artık romancı ve eseri cemiyetle alâkasını kesmiş, kendi içine kapanmış bir durumdadır. Okuyucu için eser, anlaşılmaz veya anlaşılması çok güç, birbirini tutmaz vakalarla dolu bir rüyanın hikâyesi halini alır. Kısacası bu nevi roman, cemiyet realitesinden kaçışın en kuvvetli bir tezahürüdür.

Cemiyet realitesinden kaçmanın bir başka şekli de, zaten birbirine bağlı olan, geriye gidiş ve mistisizme sapmaktır. Bu meyli romanda da görüyoruz. İngiliz romanında mistisizm iki şekilde kendini gösteriyor. Bunların mümessili olarak Aldous Huxley ile Charles Morgan'ı gösterebiliriz. Aynı zamanda münekkit de olan A. Huxley'in ilk eserlerinde kuvvetli bir hiciv ve tenkit görüşü vardır. Bu hiciv en iyi temsil eden eseri, "Brave New World-Bu Yepyeni Güzel Dünya!"dır. Burada A. Huxley, sureta müstakbel bir dünyayı anlatır. Fakat aslında bugünkü kapitalist dün-

ya ile meşguldür; bu dünyanın esas vasıflarını, aldıkları istikamet içinde en son had-dine kadar götürerek bugünkü kapitalist ve onun hâd bir şekli olan faşist cemiyeti tenkit eder. Dikkate değer olan cihet şudur ki, A. Huxley, tenkit ettiği bu cemiyete mukabil, yeni ve üstün bir cemiyet koyamıyor; Amerika kırmızı derililerinin iptidâî cemiyetine başvurmak zorunda kalıyor. Ve daha bu eserinde dış ve maddî şartlarla iç ve ruh durumu ikiliği beliriyor. Diğer eserlerinde, nihayet Holivud'ta bir tarikate sâlik olduğunu işittığımız A. Huxley gittikçe daha fazla maddî şartları reddediyor; ruhî varlığa çekilmekte huzur ve selâmet arıyor. Sosyal problemlerin, ıslah ve hattâ inkılâp hareketleriyle içtimaî şartları ve münasebetleri değiştirerek değil, her ferdin kendi içine kapanıp kendisini kemale erdirterek halledeceği iddiasındadır.

Mistisizmin ikinci şeklinin mümessili olan C. Morgan'da aşk, ihtiras ve cezbe hali hakim bir vasıf olarak görülür. Eserin muhtelif sahnelerinde, Morgan'ın bir aşk vakasını realiteye uygun olarak anlatmaktan ziyade mistik bir halde, şehvet cezbesine tutulmuş insanların içinden geçenleri anlatıyor. Şehvetin aşırılıklarını, dindar bir insanın mistiklik ve cezbe halini bir araya getirerek, kendi devrinin ahlâk mefhumlarına karşı kendi isyan halini daha hoşâ gidecek, uzlaştıracak bir şekilde göstermeğe çalışıyor. Neticede ortaya "bulanık bir çamur çıkarıyor." Bu harp yıllarında yazdığı romanlardan biri olan "Voyage"da eski romanlarında olduğu gibi, aynı kaçamak yoluna sapmak meylini görüyoruz. Morgan, orada da ortaçağ evliyaları gibi dünyayı terketmenin vereceği huzur ve rahatı anlatır.

20 inci yüzyıl cemiyet şartları altında yukarıdan beri kısaca vasıflandırdığımız İngiliz romanında verimsiz olmağa mahkûm istikametler beliriyor. Bu istikametlerin her biri birer çıkmaza sapmış oldukları için verimsizliğe mahkûmdurlar. Bunlardan bir kısmı daha şimdiden geçmişe mal olmuş, bugün kıymetten düşmüş muharrirler ve eserlerdir. Bu cereyanların yanında romanda bir de bugünü yarına bağlayan, bugünü yarına götürecektir olan ileri kıymet, hareket ve cereyanları anlatan eserler var. Fransada Malraux ve Barbusse, Amerikada Steinbeck ve J. Dos Passos romanda bu ileri cereyanın mümessilleridir. İngiliz romanında bu ileri kolun, bu saydığımız romancılar ayarında dünyaca tanınmış mümessilleri henüz yoktur.

Adımlar, Sayı 7, Kasım 1943